

УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧІНИ

Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»

на тему:

ЗАХИСТ ПРАВ ОСОБИСТОСТІ НА РІВНІ ГРОМАД

Виконала:

студентка IV курсу, Р/41 групи

заочної форми навчання

Спеціальності 231 Соціальна робота

Освітня програма «Соціальна робота

(Соціально-психологічне консультування)

Васильчук (Крупник) Діана Олександрівна

Керівник: к. пед. н., доц. Гончар І.Г.

Рецензент: к. п. н., доц. Бондаренко Г. В.

Умань – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС.....	7
1.1. Поняття і трактування прав і свобод людини.....	7
1.2. Адміністративно-правові засади захисту прав громадян в об'єднаних територіальних громадах	14
1.3. Забезпечення прав людини на рівні місцевих громад: правозахисна «паспортизація».....	19
Висновки до першого розділу.....	24
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСОБИСТОСТІ	25
2.1. Розроблення та впровадження політики щодо захисту прав особистості на рівні громад	25
2.2. Експериментальне дослідження та аналіз результатів...	29
Висновки до другого розділу	38
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Актуальність дослідження. Процес децентралізації щороку породжує нові виклики для територіальних громад та місцевого самоврядування в цілому, зокрема є актуальним питання захисту прав громадян та їх законних інтересів. Не зважаючи на те, що такий захист здійснюють органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, органи державної влади. Проте, посадові особи місцевого самоврядування не завжди на належному рівні здійснюють функцію представництва та відстоювання інтересів територіальних громад щодо захисту прав і свобод загалом.

На сьогодні більшість українських територіальних громад мають право вирішувати питання місцевого значення, але неспроможні їх виконувати через брак власних коштів, погано розвинену або відсутню інфраструктуру (нестача життєво необхідних будівель, споруд, доріг тощо), а також відсутність кадрів відповідної кваліфікації.

Однак на сьогодні існує потреба в розширенні повноважень та у вдосконаленні функцій органів місцевого самоврядування в організації безпеки життєдіяльності територіальних громад

Проблему ролі органів місцевого самоврядування в організації безпеки життєдіяльності територіальних громад досліджували у своїх працях багато провідних науковців, а саме: В. Андронов, С. Домбровська, В. Назаренко, Р. Приходько, О. Труш та ін.

Науково-теоретичним підґрунтям щодо адміністративно-правових засад захисту прав громадян і законних інтересів у територіальних громадах, зокрема в судовому та досудовому порядках є наукові праці таких вчених – О. Батанова, В. Жуйкова, М. Корнієнка, Ю Педька та ін.

Проте, деякі питання стосовно адміністративно-правових засад захисту прав громадян територіальних громад залишаються відкритими, недостатньо дослідженими, зумовлюють жваві наукові дискусії, мають

проблеми практичної реалізації законодавчих норм.

Тому, виникає потреба подальшої розробки ґрунтовних теоретичних засад і дієвих практичних рекомендацій стосовно правового захисту прав особистості у об'єднаних територіальних громадах, що й зумовлює актуальність теми дослідження **«Захист прав особистості на рівні громад»**.

Метою дослідження є вивчення захисту прав особистості на рівні громад.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

1. Обґрунтувати поняття «права і свободи людини.
2. Узагальнити визначення поняття «територіальна громада».
3. Визначити проблеми, які існують в сфері забезпечення прав людини на рівні громад.
4. З'ясувати, що включає національна система правового захисту особистості на рівні громад

Об'єкт дослідження – захист прав особистості.

Предмет дослідження – захист прав особистості на рівні громад.

Для вирішення поставлених завдань у дослідженні використовувалися загальнонаукові **методи**:

- аналіз юридичної психологічної, соціологічної літератури з проблеми дослідження;
- синтез, порівняння й узагальнення теоретичних даних;
- метод системного підходу;
- емпіричний метод.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

- обґрунтовано поняття «права і свободи людини;
- узагальнено визначення поняттю «територіальна громада».;
- визначено проблеми, які існують в сфері забезпечення прав людини на рівні громад;

– з'ясовано, що включає національна система правового захисту особистості на рівні громад.

Практична значущість дослідження: Висновки, сформульовані в кваліфікаційній роботі, можуть бути використані у:

– науково-дослідницькій діяльності – для вдосконалення змісту, методів та форм роботи у соціальній сфері, діяльності Школи передового досвіду «Школа соціальних знань»;

– практичній діяльності – для вдосконалення форм та методів роботи щодо захисту прав особистості як на рівні громад, так і у соціальній сфері в цілому;

– навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Робота з різними категоріями населення», «Актуальні проблеми теорії та практики соціальної роботи», «Теорія соціальної роботи», «Основи соціально-правового захисту особистості».

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Хрінівської громади Вінницького району Вінницької області.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї, положення та результати дослідження висвітлювалися у доповідях на науково-практичних конференціях та семінарах.

Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Структура випускної кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 79 сторінок, основного тексту – 65 сторінок, список використаних джерел становить 71 найменування. Робота містить 2 таблиці, 2 додатки.

РОЗДІЛ 1

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС

1.1. Поняття і трактування прав і свобод людини

В юридичній науці існують два головні напрями визначення суті прав і свобод людини: природно-правовий та позитивістський.

Природно-правовий напрям розглядає людину як таку, що має невід'ємні природні права, даровані їй від народження. Вони не залежать від волі держави.

Основою цього напрямку стала природно-правова концепція, яка вважає головним принцип свободи, невід'ємності, невідчужуваності прав людини. Держава покликана визнавати ці права, рахуватися з ними, охороняти їх від будь-яких посягань.

Ідея природних прав людини покликана поставити заслін всевладдю держави, що перешкоджає розвитку свободи, індивідуалізму й автономії особи. Чинна Конституція України спирається на природно-правову концепцію прав людини.

Позитивістський напрям (протистояв і значною мірою протистоїть до цього часу природно-правовому напрямку), згідно з яким права людини, їх обсяг і зміст визначає держава як верховна сила, наділена правом розпоряджатися долями індивідуумів на власний розсуд, котра «дарує» їх людині, здійснюючи щодо неї патерналістські функції.

Законодавче оформлені права людини набувають додаткової сили, а держава зобов'язується гарантувати та забезпечувати їх. Це усуває протистояння природно-правового та позитивістського підходів до прав людини і виключає насильство держави стосовно особи, відстоює автономію і пріоритет прав людини щодо держави.

Справжнього сенсу права людини набувають тільки на основі принципів демократії, свободи, справедливості, рівності, визнання самоцінності людини.

Найвиразніше права людини виявляються в її суб'єктивному праві, що включає як можливість самостійно здійснювати чи не здійснювати певні дії (поведінку), так і можливість вимагати цього від іншої особи (інших осіб). У випадку порушення суб'єктивного права воно захищається законом у примусовому порядку шляхом пред'явлення в суді або іншому установленому законом державному органі вимог до порушника.

Свобода людини і громадянина як конституційно-правова категорія – це спроможність людини діяти відповідно до своїх інтересів і мети. Це можливість власного, незалежного вибору того чи іншого рішення. Свобода тлумачиться як встановлена і гарантована законом сфера автономії громадянина стосовно держави, державної влади й інших громадян. Це свобода певних дій, волевиявлення, передусім свобода вияву політичних думок, вимог і міркувань, або право громадянина на невтручання органів держави й інших громадян у сферу його особистих переконань.

Правам і свободам людини повинні відповідати певні її обов'язки, бо без цього права не будуть забезпечені відповідними діями інших осіб, організацій, держави, від яких залежить функціонування цих прав і свобод. Загальна теорія права трактує конституційні обов'язки людини і громадянина як міру належної поведінки. Людина повинна підкорятися певним правилам, щоб при використанні своїх прав і свобод не завдавати невинуватої шкоди іншим.

Отже, права і свободи людини – це її соціальні можливості, які визначаються економічними й культурними умовами життя суспільства і законодавче закріплюються державою. В них виражена та міра свободи, яка об'єктивно можлива для індивіда на конкретному етапі розвитку суспільства.

Під основними правами людини зазвичай розуміють права, які містяться в конституціях держав і міжнародно-правових документах з прав людини, зокрема, в загальній Декларації прав людини (1948), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966), Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (1966), а також Європейській конвенції захисту прав людини і основних свобод (1950), Європейській соціальній хартії (1960).

Основні права і свободи забезпечують різноманітні сфери життя людини — особисту, політичну, соціальну, економічну, культурну. Відповідно до цього вони структуруються за групами і найменуваннями. Ці права розрізняють також за часом виникнення. Від цього походить поняття «покоління прав людини».

Під першим поколінням прав людини розуміють ті традиційні ліберальні цінності, які були сформульовані в процесі здійснення буржуазних революцій, а потім конкретизувалися і розширилися в практиці й законодавстві демократичних держав.

До них належать: право на свободу думки, совісті і релігії;

- право кожного громадянина на ведення державних справ;
- право на рівність перед законом;
- право на життя, свободу і безпеку особи;
- право на свободу від свавільного арешту, затримання або вигнання;
- право на гласний і з дотриманням усіх вимог справедливий розгляд справ незалежним і безстороннім судом тощо.

Друге покоління прав людини сформувалося в процесі боротьби народів за поліпшення економічного становища, підвищення культурного статусу, їх реалізація потребує організаційної, координуючої та інших форм діяльності держави. До прав другого покоління належать права на

працю і вільний вибір роботи; соціальне забезпечення і відпочинок; захист материнства і дитинства; освіту; участь у культурному житті суспільства.

Після Другої світової війни почало формуватися третє покоління прав людини. До них включаються лише колективні права (здійснюються не окремою людиною, а народом, нацією, суспільством тощо), так звані права солідарності – право на розвиток, мир, здоров'я, довкілля, спільну спадщину людства, а також право на комунікацію.

1.2. Адміністративно-правові засади захисту прав громадян в об'єднаних територіальних громадах

Під час демократичних перетворень, які відбуваються в Україні починаючи з 2014 року в умовах децентралізації та реформи місцевого самоврядування, особливої уваги приділено об'єднанню територіальних громад. Цей процес розпочато з 5 березня 2015 року, коли набрав чинності Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад, також в уряді було зазначено, що реформа децентралізації завершиться в 2020 році проведенням восени місцевих виборів на новій територіальній основі громад.

Варто зазначити, що територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Також, територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень.

Права і законні інтереси територіальних громад об'єднують права громад як суб'єктів публічних правовідносин, а також права окремих громадян територіальних громад на здійснення місцевого самоврядування. Вони закріплені в частині першій статті 140 Конституції України та є можливістю самостійно вирішувати питання місцевого значення (через

різні форми безпосередньої демократії: місцеві ініціативи, загальні збори громадян, громадські слухання тощо). Також, перелік функцій, та законних інтересів територіальних громад, відображений у статті 143 Конституції України, зокрема затвердження бюджету для відповідних територіальних одиниць контролю їх виконання тощо.

Досить часто в дослідженнях науковців піднімається тема стосовно подальшого розвитку місцевого самоврядування і захисту прав громадян у територіальних громадах в контексті реалізації принципу верховенства права. На сьогодні можемо спостерігати застосування доктрини верховенства права в європейських країнах та доволі низький рівень імплементації елементів принципу верховенства права в національне законодавство стосовно місцевого самоврядування.

Важливою умовою існування дієздатної територіальної громади, тобто такої, де реалізуються права і свободи людини і громадянина є наявність правових засад захисту прав громадян. Перш за все, у статті 8 Конституції України закріплений принцип верховенства права, який є основою конституційно-правового регулювання суспільних відносин, зокрема у сфері місцевого самоврядування, втілюється у правотворчу та правозастосовну діяльність – переважно у рішення Конституційного Суду України та закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо.

Також, адміністративно-правовими засадами захисту є Кодекс адміністративного судочинства України (надалі КАСУ), де в статті 2 закріплено, що його головним завданням є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Тому, громадяни можуть звернутися до адміністративних судів у п. 1 ст. 19 КАСУ, зазначено, що юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема, спорах

фізичних чи юридичних осіб з суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження.

Проте, адміністративно-правових засад захисту прав може бути недостатньо, тому що частина наших громадян вихована в дусі патерналізму, тобто пасивного очікування вирішення їхніх проблем державою публічною владою, тобто будь-ким, але не самостійно. Це призводить до того, що громадяни, маючи право на участь у місцевому самоврядуванні, ним не користуються.

Водночас, здійснення повноваження територіальною громадою, зокрема вирішення нагальних вимагає високого рівня правової культури, самосвідомості та активності громад. На сьогодні, на жаль, можна говорити про самоврядування насамперед не територіальних громад, а їх органів. Тому, важливим аспектом є підвищення рівня самосвідомості громадян територіальної громади про їхні права, обов'язки та відповідальність, тобто підвищення рівня дієздатності територіальної громади.

Варто зазначити, якщо обмежується самостійність органів місцевого самоврядування (порушуються права територіальних громад), то будь-який мешканець цього утворення має право оскаржити цю дію або бездіяльність в суді, оскільки порушення прав місцевого самоврядування неминуче призводить до порушення прав кожного жителя територіальної громади. При цьому громадянин не зобов'язаний наводити будь-які додаткові докази порушення персонально його суб'єктивних прав.

Права і законні інтереси територіальних громад можуть бути порушені внаслідок дій чи бездіяльності органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, або внаслідок незаконних дій фізичних, юридичних осіб.

Місцеві органи державної влади (місцеві державні адміністрації) або

органи місцевого самоврядування, їх посадові особи не завжди можуть діяти, приймати рішення в інтересах територіальних громад. Підтвердженням цьому є і виокремлене положення щодо «посилення відповідальності представників органів місцевого самоврядування, сільських, селищних, міських голів перед територіальними громадами, що їх обрали» серед основних засад внутрішньої політики у сферах розвитку місцевого самоврядування, наведених у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». З огляду на це, рішення вказаних органів і посадових осіб, які на думку територіальної громади є неконституційними або незаконними, можуть бути оскаржені ними в судовому порядку.

На місцевому рівні можуть виникнути конфлікти між представницькими органами місцевого самоврядування та їхніми виконавчими органами; між головною посадовою особою територіальної громади (головою) і представницькими органами. Варто додати, що з переліченими суб'єктами можуть виникати конфліктні ситуації і безпосередньо у територіальних громадах; можуть бути суперечки і між різними рівнями територіальних громад, наприклад між територіальною громадою району в місті і територіальною громадою міста в цілому.

Також, однією з конституційно-правових гарантій функціонування територіальних громад є їх судовий захист. У ст. 145 Конституції України закріплено безпосередній судовий захист прав територіальних громад (прав місцевого самоврядування), а не тільки судовий захист органів місцевого самоврядування. Європейська хартія місцевого самоврядування, також закріплює як одну з основних гарантій місцевого самоврядування право на судовий захист (стаття 11).

Як зазначає Ю. Педько, судовий захист громадян в об'єднаних територіальних громадах можна розглядати в якості:

- 1) індивідуального і колективного права громадян на участь у вирішенні справ місцевого значення, яке закріплене в Конституції та

профільних законах;

- 2) різновиду публічної влади, який реалізується як безпосередньо громадянами, так і через органи місцевого самоврядування;
- 3) специфічного виду соціального управління.

Варто погодитись з тим, що проблема судового захисту прав та інтересів місцевого самоврядування – багатоаспектна, вона охоплює різні напрямки правоохоронної та правозахисної діяльності, що зумовлено потребами захисту прав різних суб'єктів місцевого самоврядування у різноманітних правових відносинах, зокрема у конституційних, адміністративних, цивільних, господарських.

Так, на практиці виникає потреба захисту прав територіальної громади як в цілому, так і її окремих складових частин (внутрішніх громад, наприклад, громади району в місті, громади мікрорайону), органів та посадових осіб місцевого самоврядування, прав окремих громадян на участь у здійсненні місцевого самоврядування тощо. Тому пропонується розглядати проблему судового захисту місцевого самоврядування з двох позицій: при «зовнішніх» порушеннях (органами державної влади, їх посадовими особами) та у випадках порушення прав на місцеве самоврядування «зсередини» – органами й посадовими особами місцевого самоврядування, а також окремими юридичними особами й громадянами.

Особливе місце в гарантуванні та забезпеченні прав місцевого самоврядування та прав і законних інтересів територіальних громад займає Конституційний Суд України. Конституційний контроль відноситься до числа ефективних засобів забезпечення верховенства конституції, верховенства права, що є головним атрибутом будь-якої демократичної держави.

Суд відіграє важливу роль у захисті конституційних принципів місцевого самоврядування та забезпеченні балансу інтересів між правами територіальних громад і забезпеченням додержання Конституції, законів України, органами державної влади, органами та посадовими особами

місцевого самоврядування.

Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене».

Юрисдикція судів загальної юрисдикції поширюється на всі правовідносини (частина друга статті 124 Конституції України), в тому числі на захист прав і законних інтересів територіальних громад (їх членів). Завдяки судовим гарантіям територіальні громади можуть вимагати відшкодування матеріальних збитків, завданих їм органами державної влади, органами місцевого самоврядування, певними суб'єктами господарської діяльності або окремими громадянами (стаття 73 Закону).

Кожен громадянин територіальної громади має право звернутися до адміністративного суду у разі порушення своїх законних прав та інтересів. Тому, в КАСУ зазначені строки для звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів особи встановлюється шестимісячний строк, який, якщо не встановлено інше, обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів. Для звернення до адміністративного суду суб'єкта владних повноважень встановлюється тримісячний строк, який, якщо не встановлено інше, обчислюється з дня виникнення підстав, що дають суб'єкту владних повноважень право на пред'явлення визначених законом вимог. Також, КАСУ та іншими законами можуть встановлюватися інші строки для звернення до адміністративного суду суб'єкта владних повноважень.

Крім судового вирішення спорів та захисту прав громадяни можуть

звернутися до медіатора. Медіація є методом позасудового вирішення спорів за допомогою третьої нейтральної сторони – медіатора (посередника), який супроводжує процес переговорів, застосовуючи певну техніку ведення переговорів, при цьому сторони конфлікту самостійно знаходять їх рішення яке задовольняє, у прийнятті якого медіатор не бере участі. Нині в Україні розроблений проект закону «Про медіацію», прийняття якого значно поліпшило б врегулювання спорів не тільки у сфері адміністративного судочинства, а й інших галузей права, значно зберегло б час, гроші та нерви.

Серед всіх міжнародних судових установ, юрисдикція яких визнана Україною, тільки Європейський суд з прав людини має право виносити рішення щодо захисту прав місцевого самоврядування, оскільки до компетенції інших судових установ належить здебільшого розгляд спорів між державами.

Так, Європейський Суд з прав людини у своїх рішеннях закріплює, що правоздатність зі звернення до суду щодо захисту місцевого самоврядування є невід’ємною складовою права громадян на участь у самоврядуванні. Слід звернути увагу, що ні цивільним, ні кримінальним, ні господарським процесами в Україні не передбачена спільнота людей як одна із сторін звернення до суду. Натомість, в міжнародному публічному праві така спільнота розуміється буквально – і як юридична особа, і як громадська організація, і як територіальна громада, або, принаймні її частина, і просто як група людей, об’єднана лише фактом скоєння проти них правопорушення.

Хотілося б також відзначити позитивну роль формування інституту захисту прав і законних інтересів територіальних громад у зарубіжних країнах, наприклад, особливий інтерес викликає запровадження досудових інститутів такого захисту: місцевого уповноваженого з прав людини (територіальної громади) – громадського захисника (успішно функціонує в Італії, Нідерландах), Ці інститути мають діяти на підставі засад

верховенства права та ефективно сприяти підвищенню дієздатності територіальних громад.

Також, одним з найбільш відомих механізмів громадського контролю на місцях в європейських країнах є інститут місцевих уповноважених з прав людини.

Отже, адміністративно-правові засади у сфері місцевого самоврядування, численні міжнародно-правові акти та рекомендації, все це сприяє захисту прав громадян у об'єднаних територіальних громадах та є підґрунтям існування дієздатної територіальної громади, де кожен громадянин може реалізовувати свої права та законні інтереси, а також захищати їх.

1.3. Забезпечення прав людини на рівні місцевих громад: правозахисна «паспортизація»

Досить часто дотримання прав людини сприймається суспільством як завдання, вирішення якого залежить виключно від національної (центральної) влади: парламенту, уряду тощо. Висока централізація державної влади в країні сприяла утворенню такого уявлення.

Але у переважній більшості випадків, як порушення прав людини, так і запобігання таким порушенням цілком залежить від місцевої громади та органів місцевого самоврядування. Процес децентралізації ще більше підвищує роль органів місцевого самоврядування у дотриманні прав людини. До того ж, більшість спірних питань між громадянами та владою цілком може бути вирішена вже на рівні районних та місцевих судів.

Тому сучасним фокусом діяльності неурядових організацій поступово стає так зване «приземлення» (англ. «*landing*») прав людини до рівня місцевих громад з тією метою, аби права людини стали ціннісною основою для побудови взаємовідносин на місцевому рівні. Це означає, що відповідальність місцевої влади перед громадами буде підвищена, а

громади, у свою чергу, будуть брати участь у моніторингу діяльності місцевого самоврядування з позицій дотримання прав людини. До того ж, українське законодавство передбачає широкий спектр для впливу місцевої громади на владу. Однак ці можливості недостатньо використовуються громадою, а місцевим органам влади бракує досвіду, прозорих правил та процедур взаємодії з громадянським суспільством.

Процес наближення теми прав людини до рівня місцевих громад закріплений також у нещодавно презентованій «Стратегії зміцнення регіональної присутності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

Стратегією передбачається присутність офісу Уповноваженого у кожній області, де будуть працювати два представники – *регіональний представник Уповноваженого*, державний службовець з мандатом Уповноваженого, який матиме прямий зв'язок з київським офісом, а також *регіональний координатор Уповноваженого* із числа громадськості, за участю якого відбуватиметься координація зв'язків із місцевими представниками організацій громадянського суспільства. Модель «Омбудсман +», закладена в основу розвитку діяльності Уповноваженого, одночасно передбачає активну співпрацю з місцевими неурядовими організаціями при розбудові регіональної присутності омбудсмана.

Таким чином, фокус захисту прав людини на рівні місцевих громад дозволив УГСПЛ та Уповноваженому ВР з прав людини спільно сформувати якісно нову ініціативу останнього часу – проведення правозахисної «паспортизації» областей.

Закріплена у згаданій вище Стратегії, «паспортизація» розуміється як процес оцінки специфіки кожного регіону з позицій стану дотримання прав людини, визначення слабких місць, регіональних особливостей та потреб. Оцінка відбувається в ході постійного моніторингу дій органів місцевого самоврядування, який проводиться експертами неурядових

організацій та за необхідності – спільно з працівниками Офісу Омбудсмана.

Результатом такого моніторингу має стати система об'єктивно виставлених оцінок, яка демонструє прогрес того чи іншого органу самоуправління у вирішенні проблем місцевої громади. У поєднанні з чітко визначеними проблемами, індикаторами успіху/неуспіху органів влади та розробленими рекомендаціями, така система оцінок формує загальну картину («паспорт») стану забезпечення прав людини району, міста, області.

Звісно, що практично усі неурядові організації мають власний досвід у здійсненні громадського контролю за діями влади, серед яких моніторинг не є новою формою. Проте моніторинг часто ведеться епізодично та фрагментарно, відповідно до програмних цілей організацій та їх проектних завдань, що в національному масштабі досить часто не дозволяє створити об'єктивну картину регіону з його специфікою, проблемами та здобутками.

Саме тому для якісного контролю дотримання органами місцевого самоврядування власних зобов'язань перед громадами слід створити механізм постійного моніторингу. Він має передбачати алгоритм здійснення моніторингу та систему індикаторів, за якими може оцінюватися динаміка вирішення проблем місцевого рівня у сфері прав людини. Одночасно слід розробити спеціальний навчальний курс, оскільки здійснення моніторингу передбачає розуміння його змісту, цілей та форм усіма зацікавленими сторонами. Такими сторонами є персонал органів місцевого самоврядування, депутатський корпус, неурядові організації, активісти місцевих громад.

По-перше, слід провести загальну «інвентаризацію» проблем, які існують в сфері забезпечення прав людини. Проаналізувавши основні проблемні тенденції та наявний практичний досвід, фахівці УГСПЛ та Секретаріату Уповноваженого ВР з прав людини склали досить широкий перелік питань, які потребують вирішення на регіональному рівні.

Розподіл за тематичними напрямками основних проблем дотримання прав людини, що можуть входити в *сферу державно-громадського контролю*, виглядає наступним чином:

- умови перебування в місцях несвободи;
- застосування незаконного насилля персоналом правоохоронних органів;
- неефективна реакція на побутове насилля з боку правоохоронних та інших уповноважених органів влади;
- забезпечення медичними препаратами та доступ до них;
- умови тримання в судах, тривалість процесу;
- доступність правосуддя;
- гласність та відкритість судових процесів.

Дотримання соціально-економічних прав:

- заборгованість у виплатах заробітної плати;
- реалізація пільг для соціально-незахищених категорій населення;
- соціальні виплати;
- доступ до освіти для людей з інвалідністю;
- сфера соціальних послуг для вразливих соціальних груп;
- рішення адміністративних та судових органів щодо приватної власності (виконавча служба);
- законність благодійних внесків;
- доступність послуг медичного характеру;
- доступ до своєчасної первинної та вторинної правової допомоги;
- доступність житла та роботи для випускників інтернатів.

Протидія дискримінації та забезпечення гендерної рівності:

- співвідношення та функції чоловіків та жінок в органах місцевої влади;

- доступність різних категорій населення до соціально значимих об'єктів, освіти, органів місцевої влади, інформації;
- робота комітету доступності;
- ромські поселення та інші компактні місця проживання представників етнічних меншин;
- проблеми використання релігійними спільнотами землі та культових споруд;
- проблеми забезпечення робочими місцями людей похилого віку, проблеми усиновлення;
- проблемні питання дискримінації вразливих груп (молодь, звільнені з місць ув'язнення, представники ЛГБТ-спільноти);
- люди, що живуть з ВІЛ – проблеми доступу до медикаментів та пошуку роботи; наслідки розголосу та стигматизації;
- наркозалежні – робота соціальних служб, програми з реабілітації, доступ до медичної допомоги/сервісів;
- вразливі аспекти статусу жінки в трудових правовідносинах;
- чоловіки – проблеми реалізації відпустки по догляду за дитиною.

Доступ до публічної інформації:

- наявність інформації на веб-сайтах органів влади (опубліковані декларації; 12 пунктів, передбачені ст. 15 ЗУ «Про доступ до публічної інформації»);
- наявність особи чи відділу, відповідальної за доступ до публічної інформації;
- якість реагування на запити – строки реагування та обсяг наданої інформації; платність/безоплатність відповідей;
- обмеження доступу до інформації шляхом віднесення її до службової інформації; частота й періодичність перегляду категорій інформації, віднесеної до службової;

- вибірковість надання відповідей різним суб'єктам запитів;
- відсутність інформації щодо місцевих процедур;
- практика заборони відео- фотозйомки під час зібрань колегіальних органів;
- основні інструкції/регламент, опубліковані на офіційному сайті;
- відсутність належної інвентаризації земель (повного кадастру).

Захист персональних даних:

- обсяг персональних даних: відповідає потребі чи перевищує необхідні межі;
- наявність посадової особи, відповідальної за захист персональних даних;
- рівень захисту каналів інформації та досконалість процедур передачі даних;
- режим обробки чутливих персональних даних;
- проблеми захисту персональних даних під час оприлюднення відомчої інформації (про заборгованість, про вжиття заходів дисциплінарного впливу тощо);
- кількість суб'єктів, що мають доступ до бази; їх доцільність та обґрунтованість;
- доступність ознайомлення запитувачів з інформацією про себе, яка зберігається в органах влади;
- рівень обізнаності державних службовців із ЗУ «Про захист персональних даних».

Дотримання права на освіту

- доступність дошкільної/шкільної освіти;
- наявність інфраструктури;
- забезпеченість транспортом;
- інклюзивність шкіл;

- доступність альтернативних видів освіти (екстернатна, дистанційна форми);
- аудит місцевого бюджету щодо забезпечення харчування дітей;
- робота органів відділу опіки й піклування – наскільки проводиться моніторинг способу життя сімей у складних життєвих обставинах;
- деінституціоналізація;
- медична допомога/смертність;
- забезпечення житлом дітей-сиріт;
- організація роботи з підлітками, що перебувають в конфлікті з законом;
- діти в місцях несвободи;
- забезпечення фізичної безпеки дітей, захист від насильства;
- система захисту прав дитини на місцевому рівні;
- дотримання прав дитини в школі/дитячих садочках.

Захист прав ВПО:

- забезпечення доступним житлом та земельними ділянками;
- нераціональний механізм розподілу гуманітарної допомоги;
- колізія в законодавстві – проблема доступу до державних послуг;
- дії місцевої влади, що дискримінують ВПО;
- створення нових робочих місць та допомога безробітнім;
- інтегрованість в місцеву громаду;
- рівень взаємодії місцевої влади, громадських об'єднань ВПО та тих, які займаються допомогою ВПО;
- надання послуг соціальними службами (ЦССМ, УПЗ та ін.);
- доступ до медичної допомоги;
- доступ до освіти;
- місцеві програми надання психологічної підтримки/допомоги;

- підтримка місцевою владою ініціатив/проектів ВПО: оцінка можливості подати проекти та кількості підтриманих;
- взаємодія з банківськими установами (борги).

Захист прав мобілізованих, військових і членів їх сімей, родин загиблих:

- виплати середньої заробітної плати під час служби та збереження робочого місця на час служби;
- мобілізовані підприємці – проблеми призупинення зобов'язань по звітності та виплатам;
- призупинення виплати по кредитах на час служби;
- наявність та ефективність місцевих програм соціальної підтримки мобілізованих, військових та їх сімей;
- процедура мобілізації та вручення повісток;
- реалізація питань надання землі та житла;
- санаторно-курортне лікування та реабілітація;
- покращення житлово-побутових умов;
- виплати матеріальної допомоги;
- реалізація права на безкоштовну освіту учасників бойових дій та їх дітей;
- об'єктивність нарахування заробітної плати військовим;
- безкоштовний проїзд учасників бойових дій (УБД) та членів родин загиблих;
- програми підтримки інвалідів-УБД;
- співпраця з місцевою владою громадських об'єднань УБД та організацій, що працюють на захист їх інтересів;
- доступ до пільгових медичних послуг;
- професійна перепідготовка та забезпечення робочими місцями.

По-друге, доцільно оцінити ресурси, які можна залучати до розробки та імплементації механізму моніторингу. Такими початковими ресурсами є:

- експерти Офісу Уповноваженого ВР України з прав людини та Української Гельсінської спілки з прав людини;
- мережа громадських приймалень та моніторів УГСПЛ;
- програми навчання та моніторингу, що впроваджуються в рамках проектної діяльності УГСПЛ;
- навчально-методична база Будинку прав людини.

По-третє, можна спланувати декілька пілотних візитів до населених пунктів різного рівня («район-місто-обласний центр») та різних регіонів, в ході яких скорегувати алгоритм моніторингу органів місцевого самоврядування. Стосовно спільної ініціативи щодо «паспортизації» областей окреме місце посідала підготовча стадія, на якій слід було вирішити наступні завдання:

1. Здійснити аналіз нормативно-правової бази, що регулює діяльність органів місцевого самоврядування.
2. Визначити сфери компетенції органів місцевого самоврядування у забезпеченні прав людини кожного з наведених вище тематичних напрямків.
3. Деталізувати, які документи/дані свідчать про роботу органів місцевого самоврядування з вирішення проблеми (окремо для кожного органу та його підрозділу).
4. Розробити систему індикаторів, за якими можуть оцінюватися динаміка та успіх вирішення проблем місцевого рівня у сфері прав людини.

Планування спільних візитів (Офіс Уповноваженого/УГСПЛ) включає використання наступних елементів:

- здійснення попередньої оцінки проблем відвідуваного регіону на підставі аналізу наявних скарг громадян (Офіс Уповноваженого, громадські приймальні УГСПЛ), аналізу отриманих аналітично-статистичних матеріалів (Офіс Уповноваженого, експерти УГСПЛ), аналізу місцевих ЗМІ (експерти УГСПЛ);
- визначення переліку об'єктів, які будуть знаходитися в фокусі моніторингу;
- розробка технічного завдання, розрахованого на 8-10 представників Офісу (1-2 від кожного тематичного напрямку), представника Омбудсмана в області та 8 місцевих громадських моніторів (один для кожного тематичного напрямку), які будуть працювати в регіоні від 2 до 5 діб;
- проведення інструктажу для членів моніторингових груп;
- застосування в роботі моніторингової групи щонайменше 4 методів: ознайомлення з документацією; зустрічі з громадянами; спостереження за діяльністю об'єктів моніторингу; фокус-групи з персоналом та експертами;
- проведення брифінгу для персоналу органів місцевого самоврядування та прес-конференції для ЗМІ.

Висновки до першого розділу

Аналізуючи все вище сказане можна зробити висновки, що існують різні адміністративно-правові засади захисту прав громадян у об'єднаних територіальних громадах, найбільш поширеним є звернення громадян до адміністративних судів за захистом своїх законних прав та інтересів. Проте, на практиці виникають різні проблеми: від неузгодженості правового регулювання до відсутності активних дій громадян з їх реалізації. Можливими шляхами вирішення найбільш актуальних питань

виступають:

- підвищення рівня правової культури членів територіальної громади. Тобто, проведення тренінгів, лекцій, видавництво посібників, які б пояснювали громадянам які права та обов'язки вони мають, яким чином їх можна реалізувати та як саме захистити свої права. Все це сприяє самосвідомості та активності громадян у об'єднаних територіальних громадах, що підвищувало б дієздатність територіальної громади в цілому;
- встановлення інституту місцевого омбудсмена, який би опікувався та представляв інтереси територіальної громади. Це значно пришвидшить вирішення багатьох проблем та сприятиме уникненню «затягування» справ; допоможе скоротити прірву, яка часом виникає між громадянами та органами влади.

Крім судового захисту, альтернативним способом вирішення спорів громадян є звернення до медіації, тобто позасудового вирішення проблем та захисту прав громадян.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСОБИСТОСТІ

2.1. Розроблення та впровадження політики щодо захисту прав особистості на рівні громад

Права людини є базовими, тобто на них має право кожен від народження. Завжди в процесі економічного та соціального розвитку країни питання захисту та забезпечення прав людини стають пріоритетними, як в політиці державних, так і приватних інститутів. Серед таких інституцій можна означити територіальні громади. Це відбувається в результаті того, що територіальні громади набувають все більшої ваги та впливу. Діяльність громад може здійснювати значний вплив на права людини.

Можна стверджувати, що захист прав особистості повинен виступати пріоритетом для усіх громад, які позиціонують себе як соціально відповідальні суб'єкти. У зв'язку з цим на рівні громад необхідно більшу увагу приділити розробленню та впровадженню політики в сфері захисту прав людини.

Методи, за допомогою яких громада може виконувати свої зобов'язання в сфері прав людини залежить від низки факторів: розміру громади, масштабів виробничо-господарської діяльності, кількості населення, територіального розташування та ін. Але політика в сфері відповідальності за дотримання прав людини повинна бути інтегрована в загальну політику будь-якої громади з урахуванням специфіки її функціонування. Тема прав людини повинна піднятися на стратегічний рівень управління, а формалізація і затвердження політики буде індикатором того, що процес становиться частиною загальної системи управління.

У вітчизняній практиці тема прав особистості тим чи іншим чином виникає і в екологічній політиці, і в політиці в сфері якості продукції, кадровій політиці, трудових відносин тощо. Але з метою зниження ризиків в сфері захисту прав людини, необхідним є створення та затвердження самостійної корпоративної політики в цьому напрямку. Зокрема, бізнес-структура повинна закріпити програмне зобов'язання виконувати свої обов'язки з дотримання прав людини; розробити процедуру забезпечення необхідної турботи про права людини з метою виявлення, попередження, пом'якшення наслідків та надання звітності про те, яким чином вони усувають вплив, який вони здійснюють на права людини; а також, процедури, які дозволяють відшкодувати збитки, пов'язані з будь-якими видами несприятливого впливу на права людини.

Перш за все, громада повинно декларувати політичний курс, який би чітко окреслював зобов'язання громади дотримуватися прав людини та містив напрями і конкретні заходи щодо дотримання цих зобов'язань. Розроблення політики необхідно здійснювати з урахуванням власного та зовнішнього досвіду роботи, в умовах схвалення її вищими органами та прийняття всіма громадянами, партнерами та іншими зацікавленими особами. Політика в сфері захисту особистості повинна бути відображена у відповідних робочих політиках та процедурах.

Перед розробкою політики в сфері захисту прав людини необхідно ретельно ознайомитися з міжнародними правовими актами, а також національним законодавством, зокрема Всезагальною декларацією прав людини; Міжнародним пактом про громадянські та політичні права; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права.

Організація Business Leaders Initiative on Human Rights розробила матрицю з прав людини, яка враховує зазначені вище угоди (Див. Таблицю 2.1). Зазначена матриця виділяє наступні категорії:

- загальні зобов'язання;
- право на рівні можливості та відсутність дискримінації;

- право на особисту безпеку;
- трудові права;
- права, пов'язані з національним суверенітетом;
- права, пов'язані з зобов'язанням громад щодо забезпечення захисту прав громадянців;

- права, пов'язані з зобов'язанням громад в області захисту оточуючого середовища;

- загальні положення щодо впровадження.

Виробляючи політику громади у сфері захисту прав людини, необхідно мати на увазі, що бачення керівництва громади може бути недостатньо. Необхідно провести консультації з ключовими зацікавленими особами, щоб визначити потреби та очікування.

Основною зацікавленою стороною є самі громадянці, захист прав яких можуть здійснювати у таких напрямках, як:

- відмова від використання примусової праці,
- впровадження програм для молоді,
- надання рівних можливостей,
- чіткі та зрозумілі критерії оплати праці,
- розвиток персоналу,
- удосконалення системи мотивації громадянців, як працівників,
- розвиток корпоративних соціальних програм,
- створення соціально-побутових та виробничих умов, які відповідають передовим нормам,
- розвиток корпоративної культури, забезпечення соціальної стабільності та сприятливого морально-психологічного клімату в громаді тощо.

Матриця з прав людини

Законодавство	Категорії прав
<p>Всезагальною декларацією прав людини;</p> <p>Міжнародним пактом про громадянські та політичні права;</p> <p>Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права</p>	<ul style="list-style-type: none"> – загальні зобов'язання; – право на рівні можливості та відсутність дискримінації; – право на особисту безпеку; – трудові права; – права, пов'язані з національним суверенітетом; – права, пов'язані з зобов'язанням громад щодо забезпечення захисту прав громадянців; – права, пов'язані з зобов'язанням громад в області захисту оточуючого середовища; – загальні положення щодо впровадження.
<p>національним законодавством</p>	<ul style="list-style-type: none"> – загальні зобов'язання; – право на рівні можливості та відсутність дискримінації; – право на особисту безпеку; – трудові права; – права, пов'язані з національним суверенітетом; – права, пов'язані з зобов'язанням громад щодо забезпечення захисту прав громадянців; – права, пов'язані з зобов'язанням громад в області захисту оточуючого середовища; – загальні положення щодо впровадження.

Формулювання в документах, які відображають корпоративну політику в сфері прав людини, не повторюють дослівно перелік з міжнародних нормативних актів, а відображають те, що дійсно важливо та необхідно для конкретної територіальної громади, те, що вона готова робити вже зараз.

При виробленні політики в цій сфері корисно враховувати інтереси та очікування тих громад, підприємств, які можливо будуть співпрацювати з громадою. При цьому можна виділити основні позитивні наслідки для розвитку громад при застосуванні політики в сфері дотримання та захисту прав особистості (Див. Таблицю 2.2).

Важливим аспектом щодо розробки та корегування зазначеної політики є періодична оцінка фактичних та потенційних впливів діяльності та зв'язків громади на права людини. До того ж, процес оцінки повинен відбуватися безперервно, враховуючи, що ризики можуть змінюватися під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів бізнес-середовища. Зрозуміло, що такий процес повинен забезпечуватися необхідними ресурсами, в тому числі кадровими, фінансовими, інформаційними, а також гарно налагодженими комунікаціями з тими особами та групами осіб, на яких потенційно може бути здійснений вплив, а також з іншими зацікавленими особами.

Зобов'язання в сфері прав та захисту людини у територіальній громаді необхідно інтегрувати у внутрішні системи контролю та нагляду.

Відстеження результатів роботи повинно базуватися на відповідних якісних та кількісних показниках та враховувати відгуки як внутрішніх, так і зовнішніх зацікавлених сторін, а отримані результати необхідно використовувати для постійного удосконалення. Крім цього, отримані результати необхідно робити відкритими та доступними для громадськості, що вимагає від підприємства складати та публікувати спеціальний звіт про результати роботи, який би розкривав питання щодо дотриманням ним та його контрагентами прав людини.

Позитивні наслідки для розвитку громад при застосуванні принципів та політики в сфері захисту прав особистості

<i>Принципи політики у сфері захисту прав особистості</i>	<i>Позитивні наслідки принципу для розвитку громад</i>
Просування ідей верховенства права	Застосування стандартів та принципів Всезагальної декларації прав людини дозволяє розвинути та зміцнити правові системи держави
Дотримання національного та міжнародного законодавства	Дотримання прав людини дозволяє громадам уникати правових та судових ускладнень в разі претензій до їх діяльності
Підтримка системи відкритого ринку	Дотримання прав людини гарантує від застосування санкцій з обмеження міжнародної торгівлі
Якісне задоволення запитів споживачів	Дотримання прав людини – допомагає створити позитивний імідж громади
Підтримання гарної атмосфери в суспільстві	Громада має можливість здійснити позитивний вплив при налагодженні зв'язків в суспільстві, а отже створити більш комфортне середовище для роботи бізнесу
Покращення якості партнерських відносин	За рахунок гарних показників в сфері дотримання прав людини громади можуть вибирати бізнес-партнерів з подібними показниками, що призводить до підвищення рівня довіри
Покращення управління ризиками	Відкритість та серйозна робота щодо дотримання прав людини дозволяють знижувати прямі витрати на врегулювання суперечок
Підвищення продуктивності праці	Прийняття політики в сфері прав людини сприяє появі додаткової мотивації
Послідовність в застосуванні корпоративних норм та цінностей	Дотримання корпоративних норм та цінностей підвищує довіру, лояльність стосовно громади

Зрозуміло, що на рівні громади також необхідно розробити механізм відшкодування збитків в разі виникнення чи здійснення негативного впливу на членів громади.

Можна виділила такі основні напрями:

- надання рівних можливостей;
- забезпечення сприятливого робочого середовища; захист почуття власної гідності;
- підтримка балансу між роботою та особистим життям;
- визнання національних відмінностей;
- відповідальність перед суспільством.

Крім того в громаді можна створити робочу групу із захисту прав особистості, яка матиме право:

- відслідковувати виникнення як внутрішніх, так і зовнішніх причин, які можуть перешкоджати реалізації Політики захисту прав людини, та приймати відповідні корегуючі дії;
- розробляти стратегію, що спрямована на реалізацію зазначеної політики;
- встановлювати цілі та очікування, проводити моніторинг їх досягнення; ділитися найкращими практиками, як в, так і поза межами громади тощо.

Отже, політика в сфері прав людини в сучасних умовах господарювання можна розглядати як елемент удосконалення системи управління. Для дотримання прав людини на практиці необхідно врахувати велику кількість аспектів при плануванні та реалізації заходів з ключових напрямів корпоративної відповідальності. Важливо, щоб громади усвідомили необхідність цілеспрямованої роботи в сфері захисту прав людини та вироблення спеціальної політики, яка б враховувала вплив мікро- та макросередовища громади, та дозволила б враховувати правові аспекти на всіх рівнях управління, попереджувати можливі негативні

наслідки діяльності для окремої людини та групи людей, а також посилювати позитивний вплив.

2.2. Експериментальне дослідження та аналіз результатів

У даному дослідженні визначається думка жителів громади щодо важливості прав українців.

Дослідження проводилося на базі Хрінівської громади Вінницького району Вінницької області. Участь у дослідженні взяли 30 осіб (Див. Таблицю 2.3): 10 осіб – члени сільської ради Хрінівської громади Вінницького району Вінницької області; 20 осіб – педагогічний колектив Хрінівської філії Іллінецького ліцею №1 Іллінецької міської ради Вінницької області (загальноосвітня школа).

Таблиця 2.3

Учасники дослідження

Назва закладу	Стать	К-сть осіб	К-сть осіб (за віком)	К-сть осіб (за віком)	К-сть осіб (за віком)
			25-39	40-49	50-60
Сільська ради Хрінівської громади	чоловіків	1			
	жінок	9		7	2
Хрінівська філія Іллінецького ліцею №1 Іллінецької міської ради Вінницької області (загальноосвітня школа).	чоловіків	3		3	
	жінок	17	5	7	5

На підготовчому етапі дослідження було проведено круглий стіл на тему «Права людей; вимоги часу». Під час зустрічі було розглянуто та обговорення питання «Що таке права людини?» (Додаток А).

Для проведення опитування (польовий етап дослідження) за основу було взято соціологічне опитування «Українці активніше захищають свої права», яке проводив Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у співпраці з Центром про права людини ZMINA за підтримки Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні

Було включено наступні ттг

Цінності (Див. Таблицю 2.4)

Ключовими цінностями для прав людини учасники опитування називають передовсім свободу (86.7% – як основна цінність), справедливість (80%) та безпеку (70%). гідність (60%) та патріотизм – 57%.

Далі зазначають рівність – 53.3%., законслухняність (40%), порядок (43.3%) та матеріальну забезпеченість (40%). Найменш важливими для респондентів виявились цінності моралі, відповідальності та толерантності (по 30% кожна).

Див. Таблиця 2.4

Людські цінності

<i>Цінність</i>	<i>Кількість осіб</i>	<i>%</i>
свобода	26	86.7
справедливість	24	80
безпека	21	70
гідність	20	66.7
патріотизм	18	60

рівність	16	53.5
законослухняність	14	40
порядок	13	43.3
матеріальна забезпеченість	12	40
мораль	9	30
відповідальність	9	30
толерантність	9	30

Найважливіші права

Право на життя стабільно залишається найважливішим правом для українців. Воно є основним для всіх опитаних (100%) (Див. Таблицю 2.5).

Крім головного – права на життя, інші права умовно можна розділити на дві категорії: соціальні потреби та справедливість.

До соціальних потреб відносять право на соціальне забезпечення (60%), право на працю (56.7%), право на освіту (53.3%), право на житло (53.3%) та право на достатній життєвий рівень (43.3%) (Див. Таблицю 2.3).

До категорії прав справедливості можна віднести право на свободу та особисту недоторканість (53.3%), право на справедливий суд (46.6%), право самому розпоряджатися власною долею (43.3%), свобода думки, совісті та релігії (40%) (Див. Таблицю 2.3)..

Таблиця 2.5

Найважливіші права

<i>Назва права</i>	<i>Кількість осіб</i>	<i>%</i>
Право на життя	30	100
Соціальні потреби		
соціальне забезпечення	18	60

право на працю	17	56.7
право на освіту	16	53.3
право на житло (51%)	16	53.3
та право на достатній життєвий рівень	13	43.3
Права справедливості		
право на свободу та особисту недоторканість	16	53.3
право на справедливий суд (54)	14	46.6
право самому розпоряджатися власною долею (45%),	13	43.3
свобода думки, совісті та релігії (42%)	12	40

Захист власних прав

40% опитаних зазначили, що ніколи не стикались з порушенням своїх прав. 16.7% не змогли однозначно відповісти на це запитання. Постійно стикаються з порушенням своїх прав 10%, а 20% стверджують, що таке інколи трапляється. 13.3% вказали, що таке бувало раз чи два (Див. Таблицю 2.6).

Таблиця 2.6

Особисте стикання з порушенням прав

<i>Порушення/ не порушення прав</i>	<i>Кількість осіб</i>	<i>%</i>
не стикались з порушенням своїх прав.	12	40
стикались з порушенням своїх прав інколи	6	20
стикались з порушенням своїх прав 1-2 рази	4	13.3

постійно стикаються з порушенням своїх прав	3	10
не змогли однозначно відповісти на це запитання	5	16.7

Найбільш дійовим способом захисту прав людини опитані вважають звернення до засобів масової інформації (26.7%), звернення до суду – на другому місці (20%). на третьому місці – звернення до Європейського суду з прав людини (13.3%). 10 % не змогли однозначно відповісти на це запитання. Однак, 30% вважають, що взагалі немає способів захистити свої права (Див. Таблицю 2.7).

Таблиця 2.7

Спосіб захисту прав людини в Україні

<i>Спосіб захисту прав</i>	<i>Кількість осіб</i>	<i>%</i>
звернення до засобів масової інформації.	8	26.7
звернення до суду	6	20
звернення до Європейського суду з прав людини	4	13.3
немає способів захистити свої права	9	30
не змогли однозначно відповісти на це запитання	3	10

При опитування з'ясувалося, що ні у жодного з респондентів не виникало потреби особисто захищати свої права.

Проте, 7 опитаних (23.3%) зазначили, що їхні близькі або знайомі успішно захищали свої права.

Але 9 учасників дослідження (30%), що їм відомі факти, коли ці спроби були марними, а тому і вважають, що немає способів захистити свої права.

Варто зазначити, що 23 особи (76.6%) вважають самосуд неприпустимим у будь-якому випадку.

Дискримінація і толерантність

66.7% опитуваних вважають дискримінацію проблемою, яка існує в суспільстві. 13.3% респондентів вважає, що це взагалі не проблема і 5 частина учасників не змогли відповісти на це запитання (Див. Таблицю 2.8).

Основними ознаками, за якими відбувається дискримінація в Україні опитані вважають: вік – 12 осіб (40%) та інвалідність – 11 осіб (36.6%). Також серед основних ознак згадують сексуальну орієнтацію (23.7%), стан здоров'я (23.3%) та майновий стан – 20%. Також частина респондентів вказала на те, що людей в Україні дискримінують за критерієм статі (16.6%) та етнічного походження (13.3%) (Див. Таблицю 2.9).

Третина респондентів зазначили, що в певній мірі особисто стикались з проявами дискримінації. Однак 66.7% респондентів заявили, що ніколи не потерпали від цієї проблеми.

Таблиця 2.8

Дискримінація і толерантність

<i>Особисте ставлення до проблеми</i>	<i>Кількість осіб</i>	<i>%</i>
Дискримінація – це проблема, яка існує в суспільстві	20	66.7
Дискримінація – це не проблема, яка існує в суспільстві	4	13.3

Важко відповісти	6	20
------------------	---	----

Таблиця 2.9

Основні ознаки дискримінації¹

<i>Ознаки дискримінації</i>	<i>Кількість осіб</i>	<i>%</i>
вік	12	40
інвалідність	11	36.6
сексуальна орієнтація	7	23.7
стан здоров'я	7	23.7
майновий стан	6	20
стать	5	16.6
етнічне походження	4	13.3

Війна в Україні

Більша частка опитаних – 27 осіб (93.3%) не підтримують жодних варіантів амністії за злочини під час війни в Україні. Однак 3 респондентам (6.7%) було важко відповісти на це запитання. Вони таку позицію пояснили з однієї сторони гуманістичною поведінкою, з іншої – о покайнням.

Джерела інформації про права людини

Найпопулярніший спосіб дізнатись інформацію про права людини – з телевізійних програм (53.3%). На другому місці – інтернет (38%). Проте, опитані зазначили, що також дізнаються про права людини від друзів, родичів, колег, друкованої продукції.

¹ Опитані мали можливість зазначити кілька відповідей.

Таблиця 2.10

Таблиця 2.9

Джерела інформації про права людини

<i>Джерела інформації</i>	<i>Кількість осіб</i>	<i>%</i>
телевізійних програм	16	53.3
інтернет	14	46.7

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі наведено науково-теоретичне узагальнення та сучасний підхід до вирішення важливого й актуального питання, що стосується захисту прав особистості на рівні громад.

1. Обґрунтовано поняття «права і свободи людини». Це соціальні можливості людини, які визначаються економічними й культурними умовами життя суспільства і законодавче закріплюються державою. В них виражена та міра свободи, яка об'єктивно можлива для індивіда на конкретному етапі розвитку суспільства.

2. Узагальнено визначення поняття «територіальна громада». Територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень. Права і законні інтереси територіальних громад об'єднують права громад як суб'єктів публічних правовідносин, а також права окремих громадян територіальних громад на здійснення місцевого самоврядування. Вони закріплені в частині першій статті 140 Конституції України та є можливістю самостійно вирішувати питання місцевого значення (через різні форми безпосередньої демократії: місцеві ініціативи, загальні збори громадян, громадські слухання тощо). Також, перелік функцій, та законних інтересів територіальних громад, відображений у статті 143 Конституції України, зокрема затвердження бюджету для відповідних територіальних одиниць і контролю їх виконання тощо.

3. Визначено проблеми, які існують в сфері забезпечення прав людини на рівні громад. На сьогодні проблеми дотримання прав людини загалом, та на рівні громад зокрема, умовно можна розподілити за такими напрямками:

- Сфера державно-громадського контролю;
- Дотримання соціально-економічних прав;

- Протидія дискримінації та забезпечення гендерної рівності;
- Доступ до публічної інформації;
- Захист персональних даних;
- Дотримання права на освіту;
- Захист прав ВПО;
- Захист прав мобілізованих, військових і членів їх сімей, родин загиблих.

4. З'ясовано, що включає національна система правового захисту особистості на рівні громад. Це:

- регулювання прав і свобода, тобто законодавчу базу;
- гарантії прав і свобода; механізм забезпечення прав і свобод;
- умови і можливості реалізації прав і свобод; правоохоронну і правозахисну діяльність;
- правову культуру;
- правовиховну роботу;
- контроль і відповідальність за здійснення прав і свобод;
- судовий і позасудовий захист;
- правову допомогу; діяльність правозахисних організацій.

Проведене дослідження не претендує на повне висвітлення тематики. Подальшого дослідження потребують такі питання, як механізми захисту прав людини, створення гарантій захисту особистості на рівні громад, процесуальний аспект системи правового захисту особистості та ін.